

non agnovisse creationem, ut Gregor., in 2, dist. 1, q. 1; et Henric., Quodl. 8, q. 9; et Jand., 2 Metaph., q. 5; Marsil., in 2, q. 1, art. 2; et Bessar., lib. 2 cont. Calumniat. Platon., c. 6; et idem videtur sentire Comment., 8 Physic., comm. 4, et ibid. Simplific. Et habet hæc opinio non parva indicia in principiis Aristotelis. Primo, quia ubique admittit, et supponit illud principium: *Ex nihilo nihil fit*. Secundo, quia omnes actiones definit per ordinem ad potentiam passivam, et omnem actionem sentit habere conjunctam passionem, et motum vel mutationem, ut constat ex 3 Phys., a principio. Quod si dicatur, Aristotelem, illis locis loqui tantum de actione et efficientia naturalium causarum, adhuc obstat, quia nunquam, etiam in Metaphysica, ad alium actionis modum doctrinam suam extendit. Quin potius, 5 Met., c. 12, definit potentiam activam per ordinem ad passivam, dicens esse potentiam transmutandi aliud in quantum aliud, et c. 2, eodem modo definit causam efficientem per ordinem ad motum; non ergo agnovit alium efficiendi modum. Quod etiam confirmat, quia res incorruptibiles posuit æternas, sentiens esse per se necessarias, et ideo 2 Metaph., c. 1, in plurali ait, *principia sempiternorum non habere causas*; per sempiterna autem intelligere videtur motus cælorum, et perpetuam seriem generationum et corruptionum, quorum principia sunt cæli et intelligentiæ.

25. Alii vero existimant, Aristotelem cognovisse creationem et Deum esse creatorem omnium. Ita sensit Averroes, 2 Metaph., com. 4, et 12 Metaph., com. 44, et lib. de Substant. orbis, c. 2; et Alex. Aphrodis., his locis, et D. Thom., ibid., et 1 p., q. 44, et 2 cont. Gent., c. 15, et q. 3 de Potent., art. 6, et 8 Phys., lect. 2; Scot., in Quodl., q. 7, et in 2, d. 1, q. 3; Thom. de Argen., q. 4; Hervæus, tract. de Æternit. mundi, q. 4, et alii. Et probatur, nam 2 Metaph., c. 1, dicit dari aliquod ens verissimum, et perfectissimum omnium, quod sit causa cæterorum. Et loquitur plane de causa efficiente, ut ibi etiam Comment. exponit, dicens, solum primum ens esse per se ens et verum; cætera vero acquirere ab illo esse veritatem. Unde per illud plurale, *principia sempiternorum*, solum Deum intelligere videtur Arist., vel propter eminentiam ejus, vel propter plures causandi rationes. Præterea in 1 de Cælo, c. 9, text. 100, ponit quamdam naturam immortalem ac divinam, unde cæteris, aliis exactius,

*aliis offuscatus ipsum esse, vivereque dependet*; et 2 de Gener., c. 10, text. 59, ait non omnibus convenire, ut semper sint, quoniam quædam longe ab ipso principio absunt: *et idcirco (ait) Deus modo deficienti consulens, universum complevit, cum generationem instituisset continuam*; lib. etiam 8 Phys., et 12 Metaph., concludit esse unum primum ens, et principem omnium; non esset autem princeps, nisi esset principium omnium. Unde Arist., 12 Met., text. 38, ait, cælum et naturam pendere a Deo. Clarissime etiam docet eisdem locis dari unum finem omnium; ex quo plane fit dari etiam unum efficiens, quia, ut infra trademus, non potest esse finalis causalitas absque efficiente; non potest autem dari una causa efficiens omnium nisi interveniente creatione, ut supra probatum est. Præterea 2 Met., c. 2, probat illud principium, per quod maxime in cognitionem primæ causæ devenimus, scilicet, non posse dari processum in infinitum in causis efficientibus. Denique in lib. de Mundo ad Alex., id clarissime docere videtur: *Quasi flagitium (inquit) esset in disputatione rerum mundi præterire, id quod summum in mundo habetur. Itaque vetus fama est, et quidem hæreditaria mortalium omnium, universa a Deo, et per Deum nobis esse constituta. Nec vero ulla natura per se sufficit, orbata salute quam ille ferat.*

26. Alii distinctione utuntur, dicentes Aristotelem non cognovisse creationem cum novitate essendi; cognovisse autem creationem per modum dimanationis naturalis et æternæ a primo ente, et hoc modo posuisse res incorruptibiles manasse a Deo ex æternitate. Sed licet hoc de cæteris rebus possit sustineri, tamen de anima rationali non potest; nam ipse, 2 de Gener. animal., c. 3, ait, animam rationalem venire de foris, id est, non educi de potentia materiæ, et consequenter fieri per creationem. Potest autem de illa reddi specialis ratio, quia non fit nisi oblata creatione corporis, et propter compositum. Neque enim verisimile est Aristot. posuisse animam non factam, si reliqua omnia extra Deum cognovit esse facta. Neque etiam dici potest ipsum sensisse omnes animas fuisse æternas, et postea in tempore uniri corporibus; nam idem Arist., 12 Met., cap. 3, text. 16, generatim ait, formam non præexistere prius quam uniatur materiæ, et aperte comprehendit rationalem animam; nam subdit in illa esse singulare, quod ma-

neat posterius, id est, post dissolutum compositum; in inceptio autem, eo quod simul cum composito incipiat, nullam admittit exceptionem. Hæc igitur pars verisimilior est, quanquam negari non possit Arist. exigam de hac re cognitionem habuisse, ideoque per pauca de hac efficientia tractasse, quamvis, 9 Metaph., c. 1, satis insinuaverit agnovisse se potentiam activam, quæ non indiget motu, vel mutatione ad agendum.

27. Ad secundum argumentum satis probatum est contraria inductione, quomodo demonstraretur aliqua esse entia, quæ non nisi per creationem fieri possunt, quod nobis præsertim constat de materialibus rebus. De immaterialibus vero solum ex hypothesi probamus, si quæ sunt extra Deum, non nisi per creationem fieri posse, neque etiam esse posse, si non fiant. An vero probetur ratione naturali dari hujusmodi substantias præter Deum, de animabus quidem rationalibus id supponimus ex scientia de anima, de aliis vero infra videbimus, nam ad præsens non refert.

28. Ad tertium, de majori propositione, scilicet, quod ad creandum requiratur virtus infinita, dicturi sumus sectione sequenti; nunc solum dicimus, ex aliis mediis sufficienter probari, et creationem esse, et dari in rebus potentiam, quæ sit sufficiens principium illius, sive illa infinita esse debeat, sive finita sufficiat. Unde, si aliunde satis probetur requiri ad creandum potentiam infinitam, ex necessitate creationis sufficienter concludetur dari in rebus potentiam infinitam. Neque erit petitio principii, aut vitiosus circulus, quia vel non probamus creationem esse possibilem, ex infinitate illius potentiæ, sed quia aliunde colligimus necessitatem ejus, et non repugnantiam, tum illius, tum etiam potentiæ quæ sit principium ejus, abstrahendo ab eo quod finita vel infinita sit; vel si ex infinitate potentiæ concludamus creationem esse possibilem, sumimus ipsam potentiæ infinitatem, ut demonstratam ex infinitate essentiæ et perfectionis divinæ, quam ex aliis principiis colligimus, ut infra videbimus.

29. *Qualiter per creationem fiat ens in quantum ens.*—Ad quartum respondeo, propositionem illam, *per creationem fit ens in quantum ens*<sup>1</sup>, multiplicem sensum habere posse: unus est, si illud, *in quantum*, reduplicative sumatur, et cadat in rationem entis

<sup>1</sup> Vide Cajet., 1 p., q. 44, art. 2.

abstractissimam, et communem Deo ac creaturis. Et hic sensus est falsus, nam significatur per illum, ens ex vi illius præcisæ rationis esse terminum creationis, quod falsum est. Et hunc sensum supponit quartum illud argumentum, eumque sufficienter impugnat; nihil tamen obstat veritati creationis, quia illa propositio in eo sensu non sequitur ex definitione creationis, ut patet. Nam si fiat ens, reduplicando tantum rationem entis finiti seu factibilis, id satis erit ad rationem creationis, nam sufficit ut res fiat omnino ex nihilo. Atque hic esse potest alter sensus illius locutionis, qui verus est, et ex eo solum sequitur, omne ens finitum esse creabile: quod etiam est verum. Ultimus autem et proprius sensus est, ut illud, *in quantum*, specificative tantum sumatur. Et hoc modo est verissima propositio, quia per creationem per se primo fit res secundum totam rationem entis, eo quod creatio nullam rationem entis in ea supponat. Nam juxta doctrinam Aristotelis illud dicitur per se primo fieri, quod nullo modo supponitur in re quæ fit; fieri ergo ens in quantum ens, nihil aliud est quam quod ipsamet ratio entis per se primo fiat in tali effectu per talem actionem. Ex hoc autem sensu non sequitur, omne ens secundum rationem entis, quam in se habet, posse terminare creationem, quia, ut ex dialectica constat, particula *in quantum*, specificative sumpta, non infert universalem sensum seu distributivum, quia non denotat adæquatam rationem, seu causam prædicati, sed solum designat partem vel rationem secundum quam convenit. Recte tamen infertur ex illo sensu, ipsam rationem entis ut sic non reperiri univoce in entibus, quæ terminare possunt creationem, et in ente increato, ut dicimus infra hanc divisionem declarando.

30. Ad ultimam probationem, sumptam ex eo quod esse essentiæ rerum supponatur creationi earum, qui existimant esse essentiæ secundum se esse aliquid æternum, dicerent fortasse creationem esse ex nihilo existentia, non vero essentiæ. At vero Wicleph dixit creationem non esse productionem ex nihilo simpliciter, sed ex esse intelligibili ad esse extra Deum, ut refert Waldensis, tom. 1, c. 17. Scotus item, in 2, d. 1, q. 2, ait creationem esse productionem ex nihilo, id est, non de aliquo secundum esse existentia, nec secundum esse essentiæ, non tamen ex nihilo, id est, de nullo modo ente, nec simpliciter, nec secundum quid; supponit vero res

habere esse cognitum prius quam fiant. Veritas autem est, esse essentiae creaturæ, aut esse cognitum seu intelligibile, antequam creaturæ fiant, nihil reale esse extra Deum, ut dicemus late infra, in disputatione de essentia et existentia creaturæ. Quapropter illud esse nihil obstat quominus per creationem fiat creatura ex nihilo, et in quantum ens.

## SECTIO II.

*Utrum ad creandum requiratur infinita vis agendi, et ideo ita sit Dei propria, ut creaturæ communicari non possit.*

1. *Creatura nihil unquam creavit.* — Non defuerunt philosophi qui non solum de possibili, sed etiam de facto dicerent potentiam creandi communicatam esse creaturis, et Angelum superiorem creasse inferiorem sibi proximum, et infimum creasse res corporeas. Quod opinatus est Avicenna, cujus opinionem supra tetigimus tractando de educatione formarum, et iterum occurrit infra tractando de virtute activa intelligentiarum creaturarum. Vera tamen ac certa doctrina docet de facto nullam creaturam aliquid creasse; solum enim Deum omnium creatorem vera fides agnoscit, et Sancti omnes docent, præsertim D. August., 12 de Civit., c. 24; Tertull., lib. de Præscript. hæretic.; Damascen., lib. 2, c. 3, et Cyrill. Alex., lib. 2 cont. Julian., sub finem. Ac tandem definitum est in cap. *Firmiter*, de Sum. Trinit. et fide Cathol.

2. Ex hoc autem certo principio eadem fere certitudine colligitur, nullam creaturam de facto habere potestatem creandi, quia non est verisimile dedisse Deum alicui creaturæ hanc potestatem, et non concedere seu permittere illi usum ejus; nam ad Dei providentiam spectat, ut sinat creaturas proprios motus seu actiones operari, et quia alias frustra esset talis potentia in rerum natura. Item, quia quod a nulla naturali causa unquam factum est, merito censetur impossibile per naturales causas. Atque ita et Patres et Theologi omnes, eodem modo et sub eadem certitudine, negant creaturam habere naturalem vim creandi, qua negant unam creaturam creasse aliam.

3. Quamvis autem hæc sint nobis certa ex revelatione, inquirimus (quod præsentis muneris est proprium) an possint ratione naturali persuaderi, et convinci, quod omnino pendere censemur ex quæstione proposita; nam si probaverimus potentiam creandi obin-

finitam perfectionem quam requirit, esse in communicabilem creaturæ, demonstratum relinquetur id quod de facto fides docet. Si autem potentia creandi non includit essentialiter illam infinitatem, et ideo non repugnat communicari creaturæ, non poterit ratione probari non esse de facto communicatam tam potentiam, quam actum ejus: pendebit enim ex libera Dei voluntate, cujus decretum si ex effectibus non manifestatur, per solam revelationem potest nobis innotescere.

*Ratio dubitandi ponitur, et sensus quæstionis aperitur.*

4. Ratio ergo difficultatis in præsentis quæstione est, quia nulla est hactenus inventa sufficiens ratio, nedum demonstratio, quæ persuadeat requiri, ad creandum, virtutem simpliciter infinitam. Loquor autem de virtute principali, quæ sua vi potest effectum producere; nam de virtute instrumentali nolumus ex professo disputare, eo quod res mere theologica sit. Virtus autem principalis creandi, variis modis intelligi potest: primo, ut sit in illo ordine universalis seu adæquata objecto creabili, et de hac evidentissimum est, non posse communicari creaturæ. Neque hoc est (quod ego sciam) ab ullo auctore in dubium revocatum. Et ratio est clara, quia talis potentia habet objectum infinite perfectum syncategorematicè; nam in illa latitudine objecti, nullum potest signari tantæ perfectionis, quin aliud majoris perfectionis creari possit, et ita in infinitum; ergo in potentia, quæ sua virtute continet totum illud objectum, requiritur virtus et perfectio simpliciter infinita, quia neque actu finita sufficere potest, alias posset æquari et superari ab aliqua parte objecti sui; neque potest virtus illa esse infinita syncategorematicè, quia simul et actu habet existentem totam suam virtutem et perfectionem. Neque etiam satis erit quod sit infinita secundum quid, seu in aliquo ordine entium; nam imprimis hujusmodi infinitum est simpliciter et actu finitum, et præterea latitudo objecti non clauditur sub aliquo genere vel ordine rerum, sed absolute complectitur totam latitudinem entis creabilis; ergo potentia, quæ totum illud continet et superat, non potest esse secundum quid tantum infinita, sed simpliciter, et in tota entis latitudine.

5. Secunda ratio adhiberi potest, quia impossibile est potentiam aliquam productivam

seipsam claudere sub objecto suo adæquato, quia impossibile est aliquid posse creare seipsum; sed omnis creatura continetur sub ente creabili, ut per se notum est; ergo non potest habere pro objecto adæquato suæ potentiae ens creabile, ut sic; alias seipsam clauderet sub objecto suo. Et hac ratione nulla res generabilis potest habere talem potentiam generandi, quæ pro objecto adæquato habet ens generabile. Neque aliquod individuum potest habere potentiam, cujus adæquatum objectum sit ipsa species. His ergo rationibus satis demonstratur potentiam creandi hoc modo esse infinitam, et Dei propriam, ac incommunicabilem creaturis.

6. Alio item modo potest intelligi potentia creandi, quæ vim habeat se sola, et absque dependentia, vel concursu alterius, aliquid ex nihilo producere. Et hoc etiam modo existimo satis probari posse, talem potentiam non modo, ut se extendit ad omne creabile, sed etiam, ut determinata ad creandum quodlibet ens, esse infinitam et incommunicabilem creaturæ, de qua re acturi sumus infra, disp. 22. Nam quoad hoc eadem ratio est de potentia creandi, et de quacunque facultate creata ad agendum ex præsupposito subiecto, quia nulla esse potest independens in agendo a prima causa, talisque independentia infinitam requirit perfectionem, ut ibi videbimus.

7. Tertio igitur modo intelligi potest virtus creandi solum per modum causæ principalis proximæ, dependentis in agendo a prima causa, et limitatæ ad certum ordinem, vel speciem rerum creandarum, ut ad creanda corpora, vel has species Angelorum, vel aliquid simile. Et de hac potentia non apparet ratio sufficiens, cur requirat perfectionem simpliciter infinitam, aut cur non possit communicari creaturæ, quia neque ex parte objecti habet infinitatem, cum ponatur limitata ad objectum finitæ perfectionis, neque etiam ex modo agendi, cum ponatur dependens a concursu alterius.

8. Nec satisfacit, quod multi aiunt, ex modo agendi colligi infinitatem, non ob independentiam actionis a superiori causa agente, sed ob independentiam actionis a causa materiali. Nimirum, quia reducere aliquid de potentia in actum requirit aliquam virtutem, et quo illa potentia magis est elongata ab actu, eo major virtus requiritur in agente; ergo quod ita est elongatum ab actu, ut in nulla potentia passiva contineatur, requirit

infinitam potentiam in agente, ut fieri possit. Hæc (inquam) ratio non satisfacit, primo quidem, quia independentia actionis a subiecto non videtur esse tanti momenti, nec tantam indicare perfectionem, ut requirat in agente virtutem infinitam simpliciter; cur etenim? Nam concursus materiæ, quid finitum est; cur ergo suppleri non poterit per virtutem agentis superioris ordinis et perfectioris, esto infinita non sit? Deinde, quia illa gradatio, vel proportionalis supputatio non est formalis, tum quia ad summum infert vim agendi superioris ordinis, quam sit omnis potentia definita ad agendum ex potentia passiva, sive propinqua, sive remota, seu magis aut minus elongata ab actu; tum etiam quia ille progressus intelligi debet respectu ejusdem, et cæteris paribus; nam fieri potest ut ad producendam formam perfectiorem ex propinqua potentia requiratur major perfectio quam ad producendam infimam formam ex remota potentia. Sic igitur ad creandam rem infimam, verbi gratia, materiam primam, sufficere poterit finita potentia, distincta tamen in specie ab omni potentia generativa.

9. Et augetur difficultas, nam virtus principalis ad agendum dupliciter potest creaturæ tribui. Primo, ut connaturalis et debita, vel manans a principiis naturæ, ut est calor in igne, vel ut superaddita, vel indita naturæ, sicut est lumen gloriæ in beato. Quamvis ergo gratis demus virtutem connaturalem agentibus creatis non posse extendi ad creationem, propter dictam improportionem, tamen de virtute superaddita naturæ nihil probat illa ratio, quia illa virtus esse potest supernaturalis, atque ita superioris ordinis, ac proinde sufficiens ad vincendam illam improportionem. Ita enim respondent Theologi, cum simile fit argumentum, scilicet, ad videndum objectum intelligibile mistum ex actu et potentia, requiritur lumen intellectuale alicujus perfectionis, et quo plus tale objectum habet de actu, et minus de potentia, eo perfectius requiritur lumen ad videndum illud; ergo si objectum est purus actus nullam habens potentiam, requiritur infinitum lumen. Respondent (inquam) Theologi negando consequentiam, et asserendo satis esse lumen superioris ordinis. Cur ergo non possumus eodem modo respondere de potentia creandi?

*Variae sententiae.*

10. Propter has ergo et similes causas nonnulli Theologi dicunt nulla sufficiente ratione ostendi repugnare simpliciter creaturæ potentiam creandi. Ita sentit plane Gabriel, in 1, dist. 1, q. 4, art. 3. Nam licet simpliciter doceat creaturam non posse creare, quærens tamen hujus rei rationem, respondet non posse reddi aliam, nisi quia hæc est conditio creaturæ, quam a Deo recepit, cujus ordinem transgredi non potest. Quod vero creaturæ hanc conditionem operandi receperint, dicit solum constare experientia. Sed imprimis hæc experientia ad summum habetur in agentibus, effectibusque materialibus; quomodo vero expertus est Gabriel Angelos nihil agere, nec egisse unquam nisi ex passo? Quomodo item expertus est unum hominem, dum alium generat, non attingere efficiendo animam ipsam? Deinde solum videtur fundari in conditione et ordine, quem de facto creatura recepit a Deo; vel ergo sentit potuisse Deum aliam conditionem, vel modum agendi concedere creaturæ, vel non satis quæstioni respondet. Eandem sententiam clarius tenet Durand., in 2, d. 1, q. 4, qui negat ad creandum requiri virtutem infinitam, ac subinde negat repugnare creaturæ efficere aliquid absque mutatione ex subjecto, et solvit rationes omnes, quæ solent ad id probandum adduci.

11. Nihilominus contraria sententia est communis Scholasticorum. Eam tenet Magister in 4, d. 5, et D. Thom., 1 p., q. 45, art. 5, et sæpe alibi, et omnes ejus sectatores, et Scotus, quem sui etiam sequuntur, in 4, d. 1, q. 1; Ocham in 2, q. 7, quamvis sentiat non posse satis demonstrari. Idem, Quodlib. 2, q. 9; Henric., Quodl. 4, q. 37; et Ægid., Quodl. 5, q. 1.

*Resolutio quæstionis.*

12. Et mihi quidem posterior sententia vera et certâ esse videtur; difficillimum tamen censeo cogentem demonstrationem ad illam confirmandam afferre. Cujus signum est, quia auctores, qui in conclusione consentiunt, in ratione reddenda summe dissentiunt, et singuli aliorum rationes impugnant. Quocirca apud me illa est efficacissima ratio, quæ ex principio fidei sumitur, et ideo potius dixi mihi esse certam assertionem, quam evidentem; nam sicut ex eo quod creatura nihil unquam creavit, recte ratiocinamur, nullam creaturam factam habere potentiam

creandi, ita ex eo quod nulla creatura facta habet potentiam creandi, recte existimo colligi nullam creaturam factibilem esse capacem hujus facultatis. Hanc consequentiam probo primo, quia si talis creatura esset possibilis, constitueret sane alium ordinem et gradum creaturæ præter eos qui nunc sunt, quia haberet distinctum et altiorem operandi modum; ergo pertinuisset ad perfectionem universi, ut in eo esset talis creaturarum ordo seu gradus; ergo e converso, cum Deus condiderit universum sine tali creatura, signum est illam non contineri in ordine creaturarum, neque esse possibilem, ideoque ad complementum universi non pertinere. Quam rationem inferius locupletabimus, disp. 38, cum simili discursu ostendemus esse in universo intelligentias creatas.

13. Secundo explicatur amplius eadem ratio, quia inter substantias creabiles nullus esse potest altior gradus, quam sit Angelorum, seu intellectualium rerum; inter accidentia vero, si ut philosophi loquamur, nulla sunt meliora quam ea quæ his supremis substantiis connaturalia sunt; si vero loquamur ut Theologi, nulla possunt esse meliora quam ea quæ pertinent ad ordinem gratiæ et visionis beatæ; si ergo in his supremis ordinibus rerum non invenitur potentia creandi, in nulla creatura possibilis est. Nam quod in gradu Angelorum possint fieri alii perfectiores in specie quam sint omnes facti, non est satis ut habeant modum operandi tam diversi ordinis et rationis, et ideo August., 3 de Trinit., cap. 8, pro comperto habet, si Angeli tam boni quam mali creare non possunt, nullam creaturam posse.

*Ratio Scoti expenditur.*

14. Tertio conatus est Scotus hujus inductionis seu experientiæ, quam supponimus, rationem aliquam reddere, et ex illa causam colligere, ob quam nulla creatura factibilis creatrix esse possit, cujus discursum sic proponere possumus et amplificare. Nam omnis creatura, vel est materialis, vel spiritualis: neutra autem ex his creare potest; ergo nulla. Patet consequentia, quia illa duo membra, quæ includunt immediatam, et contradictoriam oppositionem, complectuntur omnes creaturas posibles. Minor vero quoad priorem partem de creaturis materialibus probatur, quia vel substantia materialis crearet per materiam, aut per formam, aut per accidentia. Non per materiam, quia hæc

non est activa, neque esse potest; repugnat enim intrinsece entitati et imperfectioni ejus, quia essentialiter est pura potentia passiva. Unde cum hæc ratio communis sit omni materiæ creabili, fieri non potest materia prima, quæ sit principium creandi. Et hoc sane per sese, et ex terminis videtur notum; nam tanta perfectio quanta creatio indicat, plane repugnat cum tanta imperfectione, quantum materia prima præ se fert.

15. Neque etiam materialis forma (de hac enim nunc agimus) potest esse creationis principium. Primo quidem, quia talis est modus agendi, qualis est modus essendi; sed hæc forma habet in suo esse connaturalem dependentiam a subjecto; ergo et in omni actione, cujus ipsa est proprium et connaturale principium. Secundo, quia talis forma non est connaturali modo producibilis per creationem propriam, sed vel per educationem, vel per concreationem cum toto composito; ergo neque ipsa potest esse principium creandi. Patet consequentia, quia ad summum esse potest principium producendi formam sibi similem, et modo etiam sibi proportionato, et connaturali ipsi formæ producendæ. Quod tertio ita declaro, nam talis forma aut esset principium creandi materiam, aut formam, aut compositum: non materiam, quia talis forma est posterior materia, et ordine naturæ supponit illam, ut esse possit, et ideo etiam illam supponit, ut agere possit. Maxime quod forma adeo imperfecta non potest continere eminenter ipsam materiam, et ideo non potest rem adeo sibi dissimilem procreare. Neque etiam potest creare formam, quia non potest producere formam spiritualem, cum suum ordinem excedere non possit; neque formam materiale producere potest, nisi modo connaturali ipsi formæ producendæ; non potest enim immutare ordinem rebus ipsis connaturalem; talis autem forma quando non conatur materia, non est factibilis per creationem, sed per solam educationem, quia non est capax proprii esse sine dependentia a materia.

16. Unde etiam relinquatur, talem formam non posse esse principium creandi totam substantiam materiale, quia hæc creari non potest nisi ab eo qui potest creare materiam. Quod vero multo minus possit spiritualem substantiam creare, tanquam evidens supponitur, quia non potest transcendere suum ordinem in agendo. Et eodem discursu facile concluditur, non posse materiale substan-

tiam secundum se totam, aut per se primo esse principium creandi, tum quia, ut dictum est, materia non potest esse principium agendi, nedum creandi; tum etiam quia totum compositum non potest habere vim agendi, nisi ab his partibus ex quibus essentialiter constat; si ergo neque in materia, neque in forma potest esse illa vis creandi, aut proportio ad talem actionem, neque in toto composito esse potest.

17. Restabat dicendum de accidentibus hujus substantiæ, quod erat tertium membrum in illa priori parte propositum; sed de accidentibus generatim statim dicemus plura; nunc hoc membrum sumimus, ut satis probatum ex dictis de substantiali forma; nam si hæc non potest esse principium creandi, propter naturalem dependentiam, quam habet a materia, multo minus esse poterit accidens materiale, quod et magis dependens est et minus perfectum; præsertim cum tractemus nunc de causâ principali. Atque hic discursus de rebus materialibus, mihi quidem videtur efficax, et æque procedere de substantiis factis et possibilibus; nam fundatur in propria natura et imperfectione substantiæ materialis, ut sic, et in connaturali proportionem inter agere et esse, quæ immutari non potest; nam licet Deus possit agere in creatura, vel per creaturam aliud quam sit illi connaturale, non tamen potest facere quod sit connaturale alicui creaturæ, id quod est improprium naturæ ejus.

18. Venio ad alteram partem in principali argumento propositam de substantia spirituali. Quam Scotus non aliter probat, nisi quia substantia spiritualis creata nihil potest efficere nisi medio accidente; sed medio accidente non potest quicquam creare; ergo nullus Angelus potest habere vim creandi. Majorem ex eo probat, quod Angelus nihil potest efficere nisi mediis actibus intellectus et voluntatis; hi autem actus sunt accidentia, nec fieri potest Angelus, in quo tales actus sint substantia, et non accidens, ut ibi fuse probat, et nos nunc admittimus, quidquid sit de efficacia rationum ejus quoad hanc partem, de qua dicemus infra disputando de intelligentiis creatis. Minor autem probatur ab Scoto, quia accidens solum posset requiri ad creandum, vel tanquam actio ipsa, quæ terminatur ad rem creatam, et hoc dici non potest in præsentem, quia hujusmodi actio est in ipso termino, ut infra videbimus: unde talis actio non potest esse intellectio,

vel volitio Angeli. Vel posset requiri accidens, ut principium talis actionis; hoc autem esse non posse solum probat ex generali principio, quod accidens non potest esse principium ad producendam substantiam. Quod quidem de principio principali omnes admittunt, et in hoc sensu videtur sufficiens præsentī intentioni; nam, ut diximus, solum agimus de principio principali.

19. Verumtamen ipse Scotus extendit illam propositionem etiam ad principium instrumentale, quo sensu non est in universum vera, ut supra vidimus; an vero peculiari ratione vera sit de instrumento creationis, infra dicam. Supponit autem hic discursus Scoti quoad hanc ultimam partem, quod si creatura posset creare, deberet creare substantiam, quod merito supponit, quia, ut supra diximus, non potest creari, nisi aut res subsistens, aut per modum subsistentis; creatura autem non potest creare accidens per modum subsistentis, seu separatam a subjecto, quia talis modus essendi non potest esse connaturalis accidenti; non potest autem creatura habere vim ad producendam rem modo præternaturali, aut sine aliis causis, a quibus natura sua necessario pendet. Adde, quod accidens inhaerens substantiæ, et impotens natura sua ad existendum aliter, non potest natura sua esse principium creandi accidens per se separatam, quia talis modus agendi superat modum essendi connaturalem tali accidenti.

20. *In quo deficiat discursus Scoti.* — Unum ergo tantum est, in quo diminutus videtur hic discursus Scoti, nempe illud dilemma, quod accidens tantum posset requiri ad creandum, vel tanquam actio, vel tanquam principium actionis; nam præter hæc posset esse tertium membrum, scilicet, quod actus accidentalis prærequiratur ad applicandam, vel dirigendam proximam virtutem agendi; nam hoc modo requiruntur etiam intellectio et volitio ad opera artis, et ad movendum localiter. Posset ergo quispiam dicere unum Angelum posse creare alium proxime et immediate per substantiam suam tanquam per principium agendi; tamen, ut illud principium agat modo libero et intellectuali, requiri actum voluntatis, ut applicantem illud principium, seu potentiam exequentem ad operandum, et actum intellectus, ut dirigentem, atque hoc modo non esse inconveniens, ad creationem substantiæ requiri actum accidentalem. Sic enim in ani-

malibus potentia generandi applicatur ad operandum per appetitum, et in homine per voluntatem; et intellectus, licet sit perfectior potentia quam voluntas, subordinatur illi quoad exercitium seu applicationem ad actum. Sic igitur virtus creandi, etsi substantialis esset et perfectior, posset subordinari voluntati, et per actum ejus accidentalem ad suam actionem applicari.

21. *Quid addendum Scoti discursui.* — Propter hanc ergo causam non censeo hanc probationem omnino efficacem quoad creaturas spirituales et intellectuales. Possunt tamen hic applicari conjecturæ, quibus infra probabimus non posse Angelos ad nutum suæ voluntatis transmutare materiam ad formam; nam si id verum est, multo majori ratione non poterunt aliquid ex nihilo facere; de illis autem rationibus dicemus infra. Præterea certum est nullam intelligentiam finitam posse creare aliam perfectiorem se; nam hoc est supra virtutem causæ principalis. Neque etiam est, cur possit creare materiales substantias, quia illas non continet eminenter, cum sit ad definitam speciem limitata, et cum proportionem nullam habeat cum corporalibus. Ad alias vero spirituales substantias ita comparatur, ut intra eundem gradum condistinguantur tanquam species perfectæ, sicut distinguuntur species seu genera animalis. Unde sicut per se loquendo non potest unum animal generare aliud diversæ speciei, etiam minus perfectæ, ita neque unus Angelus posset creare inferiorem; solum ergo restat probandum, quod nec sibi similem in specie creare possit. Cujus rei facile redderetur ratio, si verum esset non posse intelligentias multiplicari numero intra eandem speciem. Sed quia illa opinio vera non est, ideo dici potest saltem multiplicationem individuorum non esse per se intentam a natura, sed solum propter conservandam speciem, ideoque non esse connaturale individuis incorruptilibus habere propriam virtutem producendi sibi similia in specie. Denique accommodando discursus Scoti, potest addi conjectura, quia substantiæ intellectuales creatæ in operationibus sibi maxime propriis, quales sunt intellectus et voluntatis, non possunt quidquam efficere nisi ex præsupposito subjecto; ergo verisimile est non posse habere vim naturalem ad efficiendam actionem omnino substantialem, et independentem a subjecto.

*Ratio qua Ochamus utitur, perpenditur.*

22. Aliam rationem adducit Ocham, dicta quæst. 7, scilicet, quia omnis creatura aut naturaliter agit, aut libere; sed neutro modo potest habere virtutem creandi; ergo. Minor quoad priorem partem probatur, quia talis causa naturaliter agens simul crearet quidquid posset, quia non penderet ex dispositione vel capacitate passi; crearet ergo infinita, vel in specie, vel in individuo, quia nullus potest signari numerus finitus, quem causare possit. Altera pars de causa libera probatur, quia licet non necessario crearet illa omnia, tamen saltem posset velle, et consequenter posset creare simul illa omnia, quod est inconveniens. Sed hæc ratio minus est efficax quam præcedens; neutrum enim membrum satis impugnatur; nam licet talis causa naturaliter ageret, penderet tamen in agendo a divino concursu, et ab eodem posset determinari ad agendum finita, et hæc potius quam illa. Sicut nunc agens naturale applicatum passo ex se indifferens est ad producendum hanc vel illam individuum formam ex infinitis, determinatur autem per concursum Dei. Sed inquit Ocham, inconveniens esse, ut talis creatura suspendatur ab actione sua, si potest producere infinita. At hoc idem argumentum sic fieri potest de divina potentia; nullum ergo est illud inconveniens, quia infinita non sunt producibilia actu simul omnia. Et eadem ratione impugnatur probatio alterius partis, quia ad voluntatem etiam divinam applicari potest; non ergo posset talis creatura velle creare simul infinita, quia objectum esset impossibile, vel si id vellet, inaniter et inefficaciter vellet; solum ergo posset pro suo arbitrio hæc vel illa ex infinitis creare. Recte tamen concludit argumentum, quod talis creatura posset intra eandem speciem, vel idem genus creare syncategorematicè infinita, id est, non tot quin plura, saltem successive, quod etiam Ocham censet inconveniens, sed nullum est; nam sol etiam potest sic in infinitum plura generare successive, quamvis ea, quæ simul potest facere, vel conservare in quolibet instante, non solum sint finita, sed etiam in determinato aliquo numero et quantitate, quia virtus finita saltem requirit hujusmodi terminum. Verumtamen hoc idem dici posset de virtute creaturæ ad creandum, si semel poneretur.

*Expenditur prima ratio D. Thomæ, cur ad creandum virtus infinita requiratur.*

23. Omissis ergo rationibus, quæ vel in particulari procedunt de hac aut illa creatura, vel per media valde extrinseca, D. Thom. ex proprio objecto et modo creationis conatus est duas generales rationes afferre, ob quas in universum omnis creatio omni creaturæ possibili repugnat: priorem habet 1 part., q. 45, art. 5, in corpore. Quæ sic formari potest. Effectus seu terminus creationis est proprius causæ universalissimæ, ita ut non possit alteri convenire; ergo et creatio, et potentia creandi est ita propria primæ causæ, ut non possit alteri communicari. Consequentia est clara, quia illius tantum potest esse actio et potentia, cujus potest esse effectus. Antecedens autem probatur, quia esse ut sic est proprius effectus universalissimæ causæ; sed proprius etiam terminus seu effectus creationis est ipsum esse ut sic; ergo proprius terminus creationis, solius primæ causæ potest esse effectus. Major patet, quia effectus universaliores in universaliores causas revocandi sunt; ergo et universalissimus effectus in universalissimam causam; sed esse est universalissimus effectus; ergo. Minor autem probatur, quia per creationem producit ens in quantum ens; ergo per illam communicatur esse ut sic secundum absolutam rationem suam, secundum quam est universalissimus effectus, et proprius primæ causæ. Hanc rationem impugnat Scot., cit. loco, et alii Scotistæ, in 2, dist. 1, et eam late defendunt Cajet., 1 part., loco cit., et Ferrar., 2 cont. Gent., c. 21, et Capreol., in 2, dist. 1, q. 3. Et quidem nonnullæ ex objectionibus Scoti veram et facilem habent solutionem.

24. *Esse qualiter dicatur proprius Dei effectus.* — Impugnat enim primo illam propositionem D. Thom., quod esse est proprius effectus Dei, ac si sensus esset solum Deum efficere ipsum esse in qualibet creatura, et causas secundas non concurrere active ad efficiendum esse existentiae. Sed hic sensus est sine dubio falsus, ut infra ostendam, disputando de existentia creaturæ, et non est intentus a D. Thom., sed solum vocat esse proprium effectum Dei formaliter ac per se primo, vel quia solus Deus facere potest esse ex omnino non esse, vel quia solus potest facere in qualibet re omnia, quæ ad illius esse requiruntur. Et hi sensus sunt veri,